

ADVOKATŪROS RAIDA LIETUVOJE (1990–2009 M.)

Inga Žalėnienė, Egidija Stauskienė

Nepriklausoma ir autoritetinga advokatūra yra kiekvienos išsivysčiusios demokratinės visuomenės požymis. Advokato vaidmuo visuomenėje, pagrįstoje pagarba teisinės valstybės principams – ypatingas. Advokato pareigos nesibaigia sąžiningu įstatymais nedraudžiamų nurodymų vykdymu. Advokatas turi tarnauti teisingumo interesams ir tiems, kurių teises ir laisves jam patikėta įgyvendinti ir ginti, jo pareiga yra ne tik vesti savo kliento bylą teisme, bet ir būti jo patarėju (Europos Sąjungos advokatų etikos kodekso 1.1 p.).

Nuo nepriklausomybės atkūrimo Lietuvos advokatūra nuėjo netrumpą reformų kelią, siekiant optimalaus balanso tarp saugotinių advokatūros tradicijų ir šiuolaikinių jos poreikių bei lūkesčių, įgyvendinant svarbiausią advokatūros tikslą – užtikrinti teisinės gynybos prieinamumą ir kokybę valstybėje.

Pasak profesoriaus I. Danilavičiaus (1787–1843), norint kurti naujus įstatymus, pirmiausia reikia žinoti, kas buvo iki tol⁵⁰³. Norėdami įvertinti esamo teisinio reglamentavimo atsiradimo prielaidas, trūkumus, neabejotinai turime įvertinti ir tam tikrų institutų teisinį reglamentavimą istoriniame kontekste. Kad būtų galima kuo geriau suprasti šiuolaikinėje visuomenėje vykstančius teisinius reiškinius, būtina remtis teisės istorijos žiniomis. Kiekvienos naujos epochos teisė, vertinant ją iš istorinio vystymosi pozicijų, – laiptelis progreso kelyje. Tačiau, norint užlipti ant naujo laiptelio, reikia remtis praeities pasiekimais⁵⁰⁴.

⁵⁰³ Skirius, J. Įvadas. *Lietuvos teisės ir valstybės istorija*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2001, p. 6.

⁵⁰⁴ Сологубова, Е. В. *Римский гражданский процесс*. Москва: Городец, 1997, с. 14.

Prisiminkime, kaip aktyviai advokatai dalyvavo skelbiant Lietuvos nepriklausomybę ir 1918 metų vasario 16 d. Lietuvos Valstybės Tarybos nariais, Lietuvos Nepriklausomybės akto signatarais buvo advokatai Jonas Vileišis, Stanislovas Narutavičius, buvęs advokato padėjėjas Antanas Smetona, buvęs advokato padėjėjas Mykolas Biržiška. Kaip pasitikėjimo advokatais – savo sritis profesionalais, išraišką galime vertinti ir tokį Respublikos Prezidento pasirinkimą – tris kartus iš eilės teisingumo ministru skirti advokatus Gintarą Balčiūną, Gintautą Bartkų, Vytautą Markevičių. Advokatų, paskirtų teisingumo ministrais, būta ir iki 1940 metų (P. Leonas, M. Sleževičius, L. Noreika, A. Tumėnas, V. Stašinskas, A. Tamošaitis).

Po ilgų okupacijos metų 1988 m. prasidėjusiame Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio judėjime, kurio iniciatyvinę grupę sudarė žinomi visuomenės veikėjai, intelektualai, dalyvavo nemažai advokatų. Programinis Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio tikslas buvo sukurti nepriklausomą, demokratišką, teisingą ir laisvą Lietuvos valstybę. „Sąjūdžiui tikrai reikėjo teisinės pagalbos. Tais laikais būdavo skelbiama daug pareiškimų, atsišaukimų, todėl mūsų teisinio rėmimo grupės nariai pažiūrėdavo, kad teisiniu požiūriu jie būtų solidūs, patikimi.“⁵⁰⁵ Aktyvūs Sąjūdžio pagalbininkai buvo advokatai Egidijus Jarašiūnas, Jonas Kairevičius, Petras Kudaba, Jonas Liaučius, Liudvikas Narcizas Rasimavičius, Valerijonas Šadreika, Zita Šličytė, Šarūnas Vilčinskas ir daug kitų kukių advokatūros narių⁵⁰⁶.

Advokatai, kaip gerbiami visuomenės nariai, aktyviai dalyvavo ne tik Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio veikloje, bet ir savo parašais patvirtino Nepriklausomybės atkūrimo aktą. 1990 m. kovo 11 d. skelbiant Nepriklausomybės atkūrimą Aukščiausios Tarybos deputatais buvo šie advokatai: Egidijus Jarašiūnas, Jonas Liaučius, Kazimieras Motieka, Česlavas Okinčicas, Liudvikas Narcizas Rasimavičius, Valerijonas Šadreika. Tų pačių metų balandžio mėnesį į Lietuvos Aukščiausiąją Tarybą išrinkta advokatė Zita Šličytė⁵⁰⁷. Apskritai į Lietuvos Aukščiausiąją Tarybą 1990 metais buvo išrinkta 17 teisininkų⁵⁰⁸.

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę iki tol veikęs advokatūros institutas neabejotinai turėjo būti reformuojamas ir tobulinamas. Atstovavimo tei-

⁵⁰⁵ Okinčic, Č. Lietuvos advokatūra ir Sąjūdis. *Lietuvos advokatūra*. 2008, 3(28).

⁵⁰⁶ Čivilis, J. Lietuvos advokatūra ir advokatai Lietuvoje. *Lietuvos advokatūra*. 2008, 4(29):27.

⁵⁰⁷ *Ten pat*, p. 27.

⁵⁰⁸ 1990-03-11 Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos – Atkuriamojo Seimo, trečiojo posėdžio stenograma. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-04-30]. <http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=251084>.

smuose sistemos plėtotės pagrindu po Nepriklausomybės atkūrimo laikytinas Laikinojo Pagrindinio Įstatymo 123 straipsnis, kuris nurodė, kad teisinę pagalbą piliečiams ir organizacijoms teikia Lietuvos Respublikos advokatūra. Tačiau jau tais pačiais metais priimdamas LR įmonių įstatymą įstatymo leidėjas pasuko kita linkme, t. y. įvedė dar vieną alternatyvią subjektų, teikiančių teisinę pagalbą, grupę – teisininkus, turinčius Teisingumo ministerijos išduotą licenciją verstis teisininko praktika⁵⁰⁹. 1990 m. rugpjūčio 29 d. potvarkiu LR Vyriausybė nustatė, kad leidimus (licencijas) verstis teisininko praktika išduoda LR teisingumo ministerija ir patvirtino tipinę leidimo (licencijos) formą⁵¹⁰. Šis žingsnis turėjo tikrai didelę reikšmę tolesnei atstovavimo sistemos plėtotei Lietuvoje, jo padarinius jaučiame dar ir šiandien, vis neblėstant advokatų ir teisininkų konfrontacijai.

1992 m. rugsėjo 16 d. buvo priimtas pirmasis LR advokatūros įstatymas (toliau – pirmasis advokatūros įstatymas)⁵¹¹. Šis įstatymas iš esmės pertvarkė iki to laiko veikusį sovietinės advokatūros modelį Lietuvoje. E. Jarašiūnas, pristatydamas šio įstatymo projektą Seime, pagrįstai teigė, kad jo būtinumą lemia tai, jog vykdant teisinę reformą pagal atitinkamą koncepciją turi veikti visi teisės saugos organai. Būtina ir teisinę gynybą suderinti su naujais reikalavimais⁵¹². Pirmasis advokatūros įstatymas pakeitė sovietiniu laikotarpiu galiojusią taisyklę, kad klientas dėl teisinės pagalbos tariasi su juridine konsultacija, nustatydamas, jog advokato ir kliento santykiai dėl teisinės pagalbos suteikimo įforminami paties advokato su klientu pasirašyta sutartimi. Įstatymu buvo įtvirtintos dvi advokatų veiklos formos, t. y. advokatas galėjo dirbti vienas arba kartu su kitais advokatais. Vienas advokatas galėjo steigti biurą, o keli advokatai – kontorą. Advokato biuras ar advokatų kontora buvo laikomi juridiniu asmeniu. Nauja taip pat buvo nuostata, kad LR advokatų susirinkimas renka Lietuvos advokatų tarybą, Revizijos komisiją bei Advokatų drausmės teismą. Advokatai, kurie iki pirmojo advokatūros įstatymo įsigaliojimo buvo

⁵⁰⁹ Lietuvos Respublikos įmonių įstatymas. *Valstybės žinios*. 1990, Nr. 14-395, kurio 13 str. numatė, kad be Lietuvos Vyriausybės ar jos pavedimu kito organo išduoto leidimo (licencijos) draudžiama užsiimti teisininko praktika, jeigu ko kito nenustato įstatymai.

⁵¹⁰ Lietuvos Respublikos Vyriausybės potvarkis Nr. 220P „Dėl leidimų (licencijų) verstis ūkine veikla išdavimo tvarkos“. *Valstybės žinios*. 1990, Nr. 26-635.

⁵¹¹ Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas. *Valstybės žinios*. 1992, Nr. 30-911.

⁵¹² 1990 m. liepos 19 d. Lietuvos Respublikos Seimo šimtas dešimtojo posėdžio stenograma Nr. 12 [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-04-30]. <[http://www3.lrs.lt/cgi-bin/preps2? Condition1=251581&Condition2=>](http://www3.lrs.lt/cgi-bin/preps2?Condition1=251581&Condition2=>)>.

Lietuvos advokatų kolegijos nariai, automatiškai buvo įrašyti į Lietuvos Respublikos advokatų sąrašą. Pagal įstatymą advokatu galėjo tapti Lietuvos pilietis, turintis aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą, atlikęs trejų metų advokato padėjėjo praktiką (asmenims turintiems penkerių metų teisinio darbo stažą buvo taikomas tik vienu metų advokato padėjėjo praktikos reikalavimas) ir išlaikęs advokato egzaminus. Į LR advokatų sąrašą advokatus įrašydavo Lietuvos advokatų taryba.

Taigi pirmuoju advokatūros įstatymu buvo įsteigta laisva ir nepriklausoma Lietuvos advokatų korporacija, turinti užtikrinti konstitucinę teisę ginti, savo veikloje deklaruojanti advokato veiklos laisvę ir savarankiškumą, advokatų tarpusavio santykių demokratiškumą bei kolegiškumą, įstatymų ir profesinės etikos taisyklių laikymąsi.

Nepraėjus nė metams po pirmojo advokatūros įstatymo priėmimo, Lietuvos įstatymų leidėjas nusprendė, kad advokatūros savarankiškumo įtvirtinimas yra nepriimtinas. 1993 m. viduryje pasigirdo pirmieji Teisingumo ministerijos priekaištai Lietuvos advokatų tarybai dėl to, kad ji esą specialiai nedidina advokatų skaičiaus, saugodama advokatus nuo tarpusavio konkurencijos⁵¹³. 1993 m. gruodžio 14 d. Teisinės sistemos reformos metmenyse nurodoma, kad bus keičiama asmenų įrašymo į advokatų sąrašą tvarka, siekiant pagerinti teisinės pagalbos teikimą ir garantuoti veiksmingesnę teisinę gynybą, taip pat padidinama Teisingumo ministerijos įtaka ir atsakomybė darant sprendimus dėl asmenų įrašymo į advokatų sąrašą⁵¹⁴.

1994 m. rugsėjo 20 d. įstatymu buvo pakeistas ir papildytas pirmasis advokatūros įstatymas. Šiuo įstatymu Lietuvos advokatūra buvo, advokato K. Lipeikos žodžiais tariant, „sualstybinta“, t. y. buvo nustatyta, kad asmenis į Lietuvos Respublikos advokatų sąrašą įrašo ir priesaiką priima Lietuvos Respublikos teisingumo ministras. Šio įstatymo priėmimui priešinosi Lietuvos advokatų taryba, LR generalinė prokuratūra, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, Seimo nariai Z. Šličytė, E. Jarašiūnas⁵¹⁵. Z. Šličytė, svarstant prezidento grąžintą pakartotinai svarstyti įstatymą, teigė, kad belieka tik nusistebėti, jog advokatūros suvalstybinimas yra lyginamas su monopolijos sugriovimu. Jos nuomone, kaip tiksliai laisvos organizacijos suvalstybinimas yra praeities vals-

⁵¹³ Lipeika, K. Advokatūros padėtis po nepriklausomybės atstatymo Lietuvoje. *Teisės problemos*. 1997, 1.

⁵¹⁴ Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas „Dėl teisinės sistemos reformos metmenų patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 1993, Nr. 70-1311.

⁵¹⁵ Lipeika, K. *op. cit.*

tybinio monopolio sukūrimas⁵¹⁶. Po šio įstatymo priėmimo vieno asmens rankose buvo sutelktas patekimo į teisinių paslaugų rinką mechanizmas, t. y. teisingumo ministras išduodavo licencijas teisininkams ir turėjo advokatų įrašymo į Lietuvos praktikuojančių advokatų sąrašą teisę. Iš esmės pakitus ekonominei santvarkai valstybėje natūralu, kad atsirado asmenų, teikiančių kvalifikuotą teisinę pagalbą visuomenei, poreikis. Tačiau tai, mūsų nuomone, turėjo būti daroma atitinkamo susitarimo su laisvos korporacijos savivaldos institucijomis, o ne valstybės kišimosi į jų veiklą forma.

Atstovavimo teisme institutas po nepriklausomybės atkūrimo iš esmės buvo reformuotas tik 1994 m. lapkričio 8 d. įstatymu⁵¹⁷, kuriuo padaryti žymūs pakeitimai 1964 m. CPK. Svarbiausia naujove laikytina tai, kad pakito asmenų, galinčių būti atstovais pagal pavedimą, sąrašas, t. y. be advokatų, teisė atstovauti taip pat suteikta advokatų padėjėjams bei asmenims, turintiems Teisingumo ministerijos išduotą licenciją verstis teisininko praktika. Šis pakeitimas galutinai suformavo dvi pagrindines subjektų, galinčių būti atstovais teisme pagal pavedimą, grupes, tačiau atstovais pagal pavedimą galėjo būti ir kiti asmenys, kuriems nebuvo keliami jokie specialūs reikalavimai. Atstovu civiliniame procese galėjo tapti bet kuris veiksnus fizinis asmuo, pateikęs atstovaujamojo valią patvirtinantį atitinkamą dokumentą. Neribotas subjektų, galinčių būti atstovais teisme pagal pavedimą, kiekis, viena vertus, padidina atstovaujamybę pasirinkimo galimybes, tačiau daugelio valstybių patirtis liudija, kad tik profesionalus atstovas gali užtikrinti tinkamą atstovavimo institutui keliamų tikslų įgyvendinimą.

1995 m. balandžio 4 d. LR Vyriausybė patvirtino Licencijų verstis teisininko praktika išdavimo nuostatus⁵¹⁸. Pagal šiuos nuostatus licencija buvo išduodama asmeniui, turinčiam aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą, ne mažesnę kaip dvejų paskutiniųjų metų teisinio darbo stažą ir išlaikiusiam materialinės bei procesinės teisės egzaminą. Šiais nuostatais taip pat buvo nustatyta, kad licencija yra išduodama neribotam laikui. Po kelių mėnesių, t. y. spalio 25 d., minėti nuostatai buvo pripažinti netekusiais galios, o vietoj jų pat-

⁵¹⁶ 1994 07 18 septyniadesimtojo LR Seimo posėdžio stenograma Nr. 154. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-04-30]. <<http://www3.lrs.lt/cgi-bin/preps2?Condition1=238860&Condition2=>>.

⁵¹⁷ Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymo pakeitimo ir papildymo“. *Valstybės žinios*. 1994, Nr. 89-1705.

⁵¹⁸ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 476 „Dėl Licencijų verstis teisininko praktika išdavimo nuostatų patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 31-722.

virtintos Licencijų užsiimti teisininko praktika išdavimo taisyklės⁵¹⁹. Jos praplėtė asmenų, galinčių įsigyti licenciją, sąrašą, nes vietoj universitetinio teisinio išsilavinimo buvo įvestas teisinio išsilavinimo reikalavimas. Taip pat nauja buvo tai, kad informacija apie licencijų išdavimą ar panaikinimą turėjo būti skelbiama „Valstybės žiniuose“.

1997 m. rugsėjo 25 d. Įmonių įstatymo redakcijoje⁵²⁰ nebeliko normos, įtvirtinančios galimybę su licencija verstis teisininko praktika, t. y. valstybė pasuko kitu keliu, nusprendė eliminuoti arba iki minimumo sumažinti asmenų, turinčių licencijas užsiimti teisininko veikla. Toks staigus pokytis įstatyme vertintinas kritiškai, nes nagrinėjant atitinkamų teisės aktų raidą, matomas aiškus įstatymų leidėjo neapsisprendimas dėl teisinės paslaugas teikiančių subjektų kiekio, ėjimas nuo vieno kraštutinumo prie kito. Teisėtų lūkesčių principas reikalauja, kad asmuo, veikdamas šiandien, turėtų garantiją, jog ir toliau atitinkamų teisinių santykių reglamentavimas drastiškai nepasikeis⁵²¹.

1998 m. birželio 25 d. LR Seimas savo nutarimu patvirtino Teisinės sistemos reformos metmenų naują redakciją⁵²², kurioje numatyta, kad teisinės pagalbos kokybei ir efektyvumui teismuose užtikrinti sudaromos sąlygos ir skatinama įgyvendinti nuostatą, pagal kurią fiziniams asmenims teismuose atstovautų advokatai. Asmenims, turintiems Teisingumo ministerijos išduotą licenciją, sudaromos lengvatinės sąlygos tapti advokatais. Priėmus naują Advokatūros įstatymą, panaikinamas Vyriausybės nutarimas, reglamentuojantis licencijų, suteikiančių teisę verstis teisininko praktika, išdavimą.

Tą pačią dieną, t. y. 1998 m. birželio 25-ąją, buvo priimtas naujas Advokatūros įstatymas⁵²³. Šis įstatymas atskyrė teisės vadintis advokatu ir teisės verstis advokato praktika sąvokas, nustatė privalomas advokatų civilinės atsakomybės draudimą, atsakomybės pagrindus, įtvirtino aiškią savivaldos institucijų sistemą, reglamentavo advokatų garbės teismo sudarymą ir pan. Šio įstatymo įgyvendinimo įstatymas suteikė teisę asmenims, turintiems Teisin-

⁵¹⁹ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 1380 „Dėl Licencijų užsiimti teisininko praktika išdavimo taisyklių“. *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 89-2001.

⁵²⁰ Lietuvos Respublikos įmonių įstatymo 4, 6, 11, 12, 13, 14, 15, 19, 20, 21, 22 straipsnių pakeitimo ir papildymo 11(1) straipsniu įstatymas. *Valstybės žinios*. 1997, Nr. 96-2419.

⁵²¹ *Civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos*. Vilnius: Justitia, 2001, p. 66.

⁵²² Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas „Dėl teisinės sistemos reformos metmenų (nauja redakcija) ir jų įgyvendinimo“. *Valstybės žinios*. 1998, Nr. 61-1736.

⁵²³ Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas. *Valstybės žinios*. 1998, Nr. 64-1840.

gumo ministerijos išduotą licenciją, lengvatine tvarka tapti advokatais, ja nemažai asmenų ir pasinaudojo.

1998 m. spalio 20 d. LR Vyriausybė priėmė nutarimą⁵²⁴, kuriuo nustatė, kad licencijos, suteikiančios teisę verstis teisininko praktika, galioja iki 1999 m. spalio 1 d. Tuo pačiu nutarimu buvo panaikintos 1995 m. Licencijų užsimiti teisininko praktika išdavimo taisyklės.

Po 1999 m. spalio 1 d. pagal licenciją veikiančių asmenų veikla tapo neteisėta, nepaisant to, gana nemažai asmenų vis dar vertėsi ta veikla, nes vadovavosi 1964 m. CPK 48 str. 1 dalies 1 punkto nuostata, kad atstovais pagal pavedimą teisme gali būti advokatai, advokatų padėjėjai, taip pat asmenys, turintys Teisingumo ministerijos išduotą licenciją verstis teisininko praktika. Tokia 1964 m. CPK redakcija galiojo iki pat 2003 m. sausio 1 d., kai įsigaliojo naujas LR CPK.

2000 m. pasirodė Lietuvos advokatų tarybos pareiškimas dėl neteisėto teisinės pagalbos teikimo⁵²⁵. Šiuo pareiškimu Lietuvos advokatų taryba išreiškė susirūpinimą dėl paplitusios neteisėtos teisinės veiklos praktikos ir paragino kompetentingas valdžios ir valdymo institucijas atkreipti dėmesį į susidariusią padėtį ir nedelsiant imtis reikiamų poveikio priemonių, siekiant užtikrinti, kad asmenims, įmonėms įstaigoms ir organizacijoms būtų teikiama nepriklausomų kompetentingų asmenų kvalifikuota teisinė pagalba įstatymų nustatyta tvarka, taip pat paragino teisininkus, norinčius teikti teisinę pagalbą asmenims, įmonėms, įstaigoms ir organizacijoms, kreiptis dėl jų pripažinimo advokatais.

Žengdama pirmuosius žingsnius po nepriklausomybės atkūrimo Lietuvos advokatų korporacija siekė įsijungti ir į įvairias advokatus vienijančias tarptautines asociacijas. 1992 m. rugsėjo 20 d. Lietuvos Respublikos advokatūra tapo Tarptautinės advokatų asociacijos (*International Bar Association, IBA*) nare. 2004 m. gegužės 1 d. Lietuvos Respublikai tapus Europos Sąjungos nare, Lietuvos advokatūra tapo Europos advokatūrų ir teisininkų draugijų tarybos (CCBE) nare. Besitęsianti Europos Sąjungos (ES) ir Europos ekonominės erdvės (EEE) integracija ir padažnėjusi tarptautinė advokatų veikla EEE nulėmė būtinybę ginant viešąjį interesą nustatyti bendras tarptautinės

⁵²⁴ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr.1252 „Dėl licencijų verstis teisininko praktika“. *Valstybės žinios*. 1998, Nr. 93-2583.

⁵²⁵ Lietuvos advokatų tarybos pareiškimas dėl neteisėto teisinės pagalbos teikimo. *Justitia*. 2000, 4–5:12.

praktikos taisyklės, taikomas visiems EEE advokatams, neatsižvelgiant į tai, kuriai advokatūrai ar teisininkų draugijai jie priklauso. Išskirtinis tokių taisyklių nustatymo tikslas – sumažinti sunkumų, atsirandančių dėl „dvejopos etikos“ standartų taikymo, kaip numatyta 1977 m. kovo 22 d. direktyvos 77/249/EEB 4 straipsnyje (ES advokatų etikos kodekso 1.3.1 p.). Lietuvos advokatūros nariams taip pat taikomas Europos Sąjungos advokatų etikos kodeksas. Etikos kodekso taisyklės taikytinos advokato tarptautinei veiklai Europos Sąjungoje arba Europos ekonominėje erdvėje. Tiek Lietuvos, tiek kitų ES valstybių narių advokatai gali naudotis ir Europos Sąjungos teisėje įtvirtinta advokatų laisve teikiant teisinės paslaugas⁵²⁶.

Dabartinės advokatūros veiklos pagrindai ir principai. Atskirai paminėtinas ir dabar galiojantis 2004 m. kovo 18 d. LR advokatūros įstatymas (toliau – Advokatūros įstatymas)⁵²⁷. Šis įstatymas įvedė keletą esminių naujovių: teisinės pagalbos sąvoką pakeitė teisinių paslaugų sąvoka, atsirado visiškai nauja advokatų veiklos forma – profesinė bendrija, turinti juridinio asmens statusą, įvesta galimybė lengvatine tvarka advokatais tapti asmenims, turintiems penkerių metų teisinio darbo stažą ir pan.

Profesinė bendrija – visiškai nauja Lietuvos teisinėje sistemoje privačiųjų juridinių asmenų teisinė forma, sukurta išimtinai vienos laisvosios profesijos atstovų – advokatų profesinei veiklai įgyvendinti. Iki tol Lietuvoje nebuvo nė vienos juridinio asmens teisinės formos, kuri būtų taikoma išimtinai tik vienos profesijos atstovų veikloje. Kitose valstybėse, pavyzdžiui, JAV, Didžiojoje Britanijoje, Vokietijoje, Lenkijoje, specifinės veiklos formos kuriamos ne kuriai nors vienai, o visų laisvųjų profesijų atstovų veiklai organizuoti⁵²⁸.

Kadangi tik advokatams yra suteikiama išimtinė teisė (išskyrus keletą išimčių) teikti teisinę pagalbą, natūralu, kad šios profesijos atstovams keliami ir padidinti reikalavimai dėl išsilavinimo bei praktikos (Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymo 7 straipsnis⁵²⁹). Pagal pateiktą reikalavimų kandidatui į advokatus sąrašą matyti, kad esminis reikalavimas tokiam asmeniui yra teisinio išsilavinimo turėjimas. Tačiau, palyginti su reikalavimais, keliamais kitų

⁵²⁶ Komisijos direktyva sudaryti galimybę teisininkams veiksmingai naudotis laisve teikti paslaugas. 77/249/EEC, 1977-03-22.

⁵²⁷ Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 50-1632.

⁵²⁸ Plačiau žr.: Žalėnienė, I.; Petroševičienė, O. Advokatų profesinė bendrija: atsiradimo priežaidos ir vystymosi tendencijos. *Socialinių mokslų studijos*. 2009, 1(1).

⁵²⁹ Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 50-1632.

teisinių profesijų atstovams (pvz., teisėjams, LR teismų įstatymo 51 str.⁵³⁰) abejonių kelia įstatymų leidėjo pasirinkta pozicija advokato veikla leisti užsiimti asmenims, turintiems tik teisės bakalauro arba tik teisės magistro (be teisės bakalauro išsilavinimo) kvalifikacinį laipsnį. Pagal anksčiau galiojusį 1992 m. Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymą⁵³¹ toks išsilavinimas turėjo būti aukštasis teisinis universitetinis. Manome, kad tai buvo motyvuotas ir pagrįstas reikalavimas, kurio be argumentų buvo atsisakyta. Šiam reikalavimui pritarimą buvo išreiškęs ir Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, kuris 1996 m. liepos 10 d. nutarime „Dėl Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymo 8 straipsnio pirmosios dalies 1 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ nurodė: „Lietuvos Respublikos įstatymų leidėjas taip pat priėjo prie išvados, kad advokatais dirbantiems teisininkams būtinas plataus profilio teisinis pasirengimas, kurį gali užtikrinti tik aukštasis universitetinis teisinis išsilavinimas. Konstitucinis Teismas pripažįsta, kad apskritai tai gali būti traktuojama kaip padidinti išsilavinimo cenzo reikalavimai šios profesijos teisininkams. Tačiau nustatant tokius reikalavimus siekiama užtikrinti labiau kvalifikuotos teisinės pagalbos teikimą gyventojams, t. y. sustiprinti žmogaus teisių bei laisvių apsaugos ir gynimo garantijas.“

Nuo advokato turimų žinių priklauso ne tik konkrečios bylos sėkmė, bet ir tinkamas civilinio proceso uždavinių įgyvendinimas. Pagal Vokietijos BRAO (Federalinis advokatūros kodeksas) 4§ asmenims, norintiems tapti advokatu, taikomi tie patys reikalavimai kaip asmenims, pretenduojantiems tapti teisėjais. Pagal Teisininko profesinės kvalifikacijos pripažinimo norint užsiimti advokato profesine veikla Lietuvos Respublikoje tvarkos aprašo⁵³² 4.3. punktą asmuo, siekiantis teisininko profesinės kvalifikacijos pripažinimo, norėdamas užsiimti advokato veikla, privalo pateikti ir teisės magistro diplomą arba įgytą teisininko profesinį kvalifikacinį laipsnį (vienpakopį teisinį universitetinį išsilavinimą) įrodantį diplomą. Minėtas aprašas priimtas įgyvendinant 2005 m. rugėjo 7 d. Europos Parlamento ir Europos Tarybos di-

⁵³⁰ Lietuvos Respublikos teismų įstatymas. *Valstybės žinios*. 1994, Nr. 46-851; 2002, Nr. 17-649.

⁵³¹ Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas. *Valstybės žinios*. 1992, Nr. 30-911 (Neteko galios Lietuvos Respublikos 1998 m. birželio 25 d. įstatymu Nr. VIII-811 (nuo 1998 m. spalio 1 d.). *Valstybės žinios*. 1998, Nr. 64-1840).

⁵³² Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2005-04-12 įsakymas Nr. 1R-111 „Dėl Teisininko profesinės kvalifikacijos pripažinimo norint užsiimti advokato profesine veikla Lietuvos Respublikoje tvarkos aprašo patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2005, Nr. 48-1601.

rektyvą 2005/36/EB dėl profesinių kvalifikacijų pripažinimo (OL 2005 L 255, p. 22) su paskutiniais pakeitimais, padarytais 2006 m. lapkričio 20 d. Tarybos direktyva 2006/100/EB (OL 2006 L 363, p. 141).

Išsilavinimo svarbą teisininko profesijai Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas pabrėžė ir viename iš 2008 m. nutarimų, nurodydamas, kad teisininko profesija neatsiejama nuo aukštojo teisinio išsilavinimo: aukštasis teisinis išsilavinimas yra profesionalios ir efektyvios teisinės praktikos (ir privačios, ir tokios, kai dirbama viešosios valdžios institucijose) *conditio sine qua non*. Teisininko profesija – neatskiriama teisinės sistemos dalis. Demokratinėje teisinėje valstybėje šiai profesijai keliami dideli reikalavimai, nes užtikrinti tokias fundamentalias teisines vertybes kaip teisės viešpatavimas, teisingumas, asmens teisės ir laisvės, teisinis saugumas ir teisinis tikrumas, teisė į teisingą teismą, teisinė pagalba ir kt. įmanoma tik tokioje teisinėje sistemoje, kurioje teisininkai turi būtina profesinę kompetenciją; tik būtina profesinę kompetenciją turintiems teisininkams gali būti patikėtos atitinkamos funkcijos užtikrinant, kad būtų teisinėmis priemonėmis saugomos ir ginamos asmens teisės ir laisvės, taip pat funkcijos sprendžiant bylas (teisinius ginčus) teismuose. Tai ypač pasakytina apie tokias pareigas viešosios valdžios institucijose, kai vykdyti tam tikras su viešosios valdžios (visų pirma valstybės valdžios) įgyvendinimu susijusias funkcijas, kaip antai teisingumo vykdymo funkciją, yra patikima profesionaliems teisininkams, taip pat apie tokias valstybės kontroliuojamas profesijas (t. y. tokias profesijas, kuriomis besiverčiantys asmenys vykdo viešąjį interesą užtikrinančias funkcijas), kuriomis verstis patikima tik teisininko kvalifikaciją – taigi ir teisininko išsilavinimą – turintiems asmenims. Tinkamai parengtų, aukštos profesinės kvalifikacijos teisininkų, *inter alia*, teisėjų, profesinė veikla lemia visuomenės pasitikėjimą valtybe ir jos teisine sistema⁵³³.

⁵³³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. vasario 20 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. spalio 4 d. nutarimu Nr. 1568 „Dėl Kvalifikacinių aukštojo teisinio išsilavinimo reikalavimų asmenims, norintiems įstatymų nustatyta tvarka eiti teisėjo pareigas, patvirtinimo“ patvirtintų Kvalifikacinių aukštojo teisinio išsilavinimo reikalavimų asmenims, norintiems įstatymų nustatyta tvarka eiti teisėjo pareigas, atitikties Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 51 straipsnio 1 daliai (2002 m. sausio 24 d., 2004 m. gegužės 18 d., 2006 m. birželio 1 d. redakcijos), Lietuvos Respublikos teismų įstatymo pakeitimo įstatymo įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymo 5 straipsnio 1 daliai“. *Valstybės žinios*. 2008, Nr. 23-852.

Advokatas kaip žmogus gali laikytis bet kurio etinio mokymo, bet kokių etinių pažiūrų, bet jam kaip korporacijos nariui galima tik viena profesinių vertybių sistema, tik vieni profesinės veiklos standartai⁵³⁴. Todėl advokatų profesinę veiklą reguliuoja ne tik specialus įstatymas, bet ir korporatyvinės normos: 2005 m. balandžio 8 d. visuotiniame advokatų susirinkime patvirtintas Advokatų profesinės etikos kodeksas, 1999 m. spalio 1 d. įsakymu Nr. 288 Lietuvos Respublikos teisingumo ministro patvirtintas Lietuvos advokatūros statusas. Profesinės veiklos standartai – advokato etikos principai yra ne deklaratyvios, o kiekvienam advokatui jo profesinėje veikloje privalomos normos, už kurių pažeidimą ar nesilaikymą gali būti taikoma drausminė atsakomybė (LR advokatūros įstatymo 52 straipsnio 1 dalis), pagal LR advokatūros įstatymo 53 straipsnį Advokatų garbės teismui skiriant tokias drausmines nuobaudas kaip pastabą, papeikimą, viešai paskelbiamą papeikimą, pripažinti negaliojančiu Lietuvos advokatūros sprendimą pripažinti asmenį advokatu. Advokatų garbės teismo praktika rodo, kad būtent dėl Advokatų profesinės etikos kodekso reikalavimų nesilaikymo padaroma daugiausia advokatų profesinės veiklos pažeidimų. Pagal Advokatų profesinės etikos kodekso 1.2. punktą advokato profesinė veikla reikalauja laikytis teisinių ir moralinių įpareigojimų: klientui, teismams ir kitoms institucijoms, kur jam tenka ginti kliento interesus ar jiems atstovauti ir veikti jo vardu, advokato profesijai, visuomenei. Advokato paskirtis – teisėtais būdais ir priemonėmis ginti savo kliento teises bei teisėtus interesus ir siekti, kad būtų įvykdytas teisingumas. Advokato profesija yra viena iš profesijų rūšių, kurios atstovams yra taikomi didesni, reiklesni elgesio standartai. Advokato ar advokato padėjėjo veiklai taikomi ne vien tik žmogiški elgesio standartai, bet ir specialūs reikalavimai, nustatyti tiek advokatūros veiklą reguliuojančiuose įstatymuose, tiek ir profesinės etikos taisyklėse. Profesinės etikos taisyklėse nustatyti reikalavimai advokato elgesiui yra objektyviai būtini: tik nepriekaištingo profesinio elgesio žmogui gali būti patikėta dalyvauti teisingumo įgyvendinimo procese⁵³⁵. Advokatas ir advokato padėjėjas, būdami teisinės sistemos dalis, savo veikloje ne tik turi laikytis įstatymo, bet ir patys ginti įstatymo dvasią, teisingumo ir teisėtumo idealus. Įstatymo reikalavimų nepaisymas diskredituoja advokato profesiją ir žemina jos prestižą. Advokatas ar advokato padėjėjas, pažeidęs impera-

⁵³⁴ Баршевский М. *Адвокатская этика*. Москва: Федоров, 1999, с. 20.

⁵³⁵ Lietuvos apeliacinio teismo 2008 m. gruodžio mėn. 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-640/2008.

tyviusiusius įstatymo reikalavimus, negali teisintis nei įstatymo ar profesinės etikos taisyklių nežinojimu, nei nepakankamu įstatymo detalumu. Įstatymo ir profesinės etikos taisyklių nuostatas advokatas ar advokato padėjėjas privalo žinoti *ex officio* (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 1999 m. lapkričio 4 d. nutartis civilinėje byloje A. M. v. Lietuvos advokatų taryba, byla Nr. 3K-3-584/1999, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. vasario mėn. 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-80/2009). Tokį advokato vaidmenį pabrėžia ir Europos Sąjungos advokatų profesinės etikos kodeksas, priimtas 1988 m. spalio 28 d., jis nustato bendras tarptautinės praktikos taisykles, taikomas visiems Europos Sąjungos advokatams, neatsižvelgiant į tai, kuriai advokatūrai ar teisininkų draugijai jie priklauso.

Advokatas savo profesinėje veikloje turi išsaugoti profesinės veiklos laisvę ir nepriklausomumą. Civiliniame procese advokatas veikia ieškovo, atsakovo ar kitų dalyvaujančių byloje asmenų pavedimu. Vykdydamas savo pareigas advokatas privalo elgtis laisvai, savo nuožiūra (pasirinkti įrodinėjimo būdus ir priemones), veikti be jokių tiesioginių ar netiesioginių varžymų, procesinių teisių ribojimų. Pagal Advokatų profesinės etikos kodekso 4.1. punktą atlikdamas profesines pareigas, advokatas turi būti visiškai nepriklausomas nuo bet kokios įtakos, ypač tos, kuri gali kilti dėl asmeninių interesų ar išorinio poveikio. Advokatų profesinės veiklos laisvė ir nepriklausomumas yra užtikrinami ir nustatant advokatams tam tikrus apribojimus, pavyzdžiui, pagal LR advokatūros įstatymo 43 straipsnio 1 dalį advokatas negali dalyvauti operatyvinėje veikloje, dirbti ar eiti kitas mokamas pareigas, išskyrus darbą Lietuvos advokatūroje ir mokslinę, kūrybinę ar pedagoginę veiklą. Tik „advokato orumas, sąžiningumas, padorumas, korektiškumas, garbingumas ir kitos dorovinės savybės padeda užtikrinti jo profesinės veiklos laisvę ir nepriklausomumą“⁵³⁶. Be nepriklausomumo garantijų, Advokatų etikos kodekse įtvirtinta ir nemažai advokato pareigų teikiant teisinius patarimus klientui. Advokatas, įsitikinęs, kad kliento reikalavimai arba atsikirtimai aiškiai nepagrįsti (nėra teisinės pozicijos), gali jam patarti nesiimti procesinių veiksmų, taip pat manydamas, kad kliento reikalavimai yra susiję su teisine rizika, privalo jį įspėti apie ją ir galimus tokių konsultacijų įgyvendinimo padarinius. Abejodamas ieškinio arba atsikirtimo pagrįstumu, advokatas gali priimti tokį pavedimą, bet privalo klientui išaiškinti, kad jo reikalavimai gali būti nepatenkinti (Ad-

⁵³⁶ Dzigoraitis, A. Dar kartą apie teisinę kultūrą ir advokato etiką. *Lietuvos advokatūra*. 2001, 1:11.

vokatų etikos kodekso 6.3, 6.4. punktai). Advokatas gali siekti, kad teismas priimtų kuo palankesnę sprendimą tik teisėtomis priemonėmis ir būdais, tačiau negali garantuoti klientui palankios bylos baigties. Kiekvienas advokatas savo profesinėje veikloje pirmiausia turėtų vadovautis tokiais savo profesinės veiklos principais, kurie neleistų jam susitapatinti su klientu. Be visų jau minėtų advokato profesinės veiklos principų, kiekvienoje situacijoje advokatas turėtų elgtis taip, kad nesusilpnintų visuomenės pasitikėjimo, nepažeimtų advokato vardo, nes „rūpindamiesi savo profesijos gerbimu, advokatai gina visos valstybės teisinės sistemos interesus“⁵³⁷. Net ir tais atvejais, kai advokato elgesys profesinėje veikloje neregamentuojamas įstatymų, Lietuvos advokatūros statuto arba etikos kodekso, jis privalo laikytis advokatų praktikoje susiformavusių tradicijų, kurių turinys atitinka bendrus etikos ir dorovės principus.

Bet kokių teisių įgyvendinimas nėra ir negali būti absoliutus. Advokatas, naudodamasis jam įstatymo suteiktomis teisėmis, privalo vadovautis ir tokių teisių apribojimais, kurie visų pirma siejami su advokatų tarpusavio santykiais. Dėl bendrų savo profesijos vertybių ir interesų advokatai klientų labai turi puoselėti tarpusavio pasitikėjimą ir bendradarbiavimą, elgtis sąžiningai, draugiškai, taktiškai ir mandagiai. Pagal Advokatų profesinės etikos kodeksą yra ribojama advokato teisė atstovauti klientui byloje prieš kitą advokatą. Priimdamas tokį kliento pavedimą (sudarydamas sutartį dėl teisinės pagalbos) advokatas privalo informuoti apie tai Advokatų tarybą, savo kolegą (advokatą prieš kurį ruošiasi atstovauti) ir pasiūlyti jam, jei tai nekenkia kliento interesams, ginčą išspręsti taikos sutartimi. Advokatas neturi teisės pradėti jokių procesinių veiksmų prieš savo kolegas, nepranešęs Lietuvos advokatų tarybai, ir kol jų tarpusavio ginčo nebandė spręsti tarpininkaudamos advokatūros savivaldos institucijos. Veiklos apribojimai taikomi ir pokalbiams su priešinga šalimi, kurie galimi tik dalyvaujant tos šalies advokatui, o jei šalis neatstovaujama advokato, apskritai nerekomenduojami. Civiliniame procese įtvirtinta tiek teismo, tiek šalių (įskaitant ir jų atstovus – advokatus) pareiga bendradarbiauti. Kaip šio principo išraišką reikėtų vertinti ir Advokatų etikos kodekso nuostatą, įtvirtinančią advokato pareigą informuoti savo kolegą ir suderinti abiem priimtina bylos nagrinėjimo datą ir laiką, kai advokatas negali atvykti į teismo posėdį arba ketina prašyti teismą pakeisti ar nustatyti kitą teismo posėdžio laiką. Tik teisiniu požiūriu kvalifikuotas šalies atstovas – advo-

⁵³⁷ Баршевский, М. *Адвокатская этика*. Москва: Федоров, 1999, с. 18.

katas – gali tinkamai pasinaudoti jam įstatymo suteiktomis teisėmis, įgyvendinti civilinio proceso principus ir tikslus ir tikėtis, kad byla bus tinkamai išnagrinėta.

Kiekvienas advokatas privalo sąžiningai ir dorai atlikti savo profesines pareigas, laikytis Advokatų profesinės etikos kodekso reikalavimų, duotos priesaikos. Kiekvieno advokato pareiga yra teisėtais būdais atstovauti klientams, taikyti tik teisėtas priemones bei būdus savo klientų interesams ginti, apdrausti įstatymo nustatyta tvarka savo civilinę atsakomybę, asmeniniu elgesiu nežeminti savo profesijos bei advokato vardo. Be šių pareigų, advokatas taip pat privalo nežeminti žmogaus, valstybės institucijų bei jų pareigūnų garbės ir orumo, dėvėti mantiją teismo posėdžiuose, laiku pranešti institucijoms, kuriose jis vykdo priimtą kliento pavedimą, apie negalėjimą nustatytu laiku atvykti, laiku pranešti institucijoms, kuriose advokatas vykdė pavedimą, apie tai, kad advokato pavedimo vykdymas yra teisėtai nutrauktas. Kita, ne mažiau svarbi, yra advokato pareiga atsisakyti pavedimo, kai byla sudėtinga ir advokatas suvokia, kad tinkamai atlikti pavedimo nesugebės. Atsisakyti priimti tokį pavedimą advokatas privalo taip, kad klientui pakaktų laiko susirasti kitą atstovą. Advokatui draudžiama priimti pavedimus, kuriuos vykdydamas jis atstovautų bylose prieš savo artimuosius giminaičius, bylose, kuriose jis yra dalyvavęs kvotėju, tardytoju, prokuroru ir kt.

Atskiuro aptarimo reikalaujantis principas – konfidencialumo principas. Advokatas privalo saugoti profesinės veiklos metu jam patikėtas žinias. Advokato profesinės paslapties koncepciją nagrinėjo ir Europos Bendrijos Teisingumo Teismas (byloje 155/79 *AM&S Europe prieš Komisiją*), kurioje teismas apibrėžė advokato pareigos saugoti profesinę paslaptį EB teisėje apimtį ir padarė išvadą, kad yra garantuojamas advokato ir kliento susirašinėjimo slaptumas, jei susirašinėjama kliento teisių gynimo tikslais ir su nepriklausomu advokatu, t. y. su tokiu, kuris su klientu nėra susijęs tarnybiniais santykiais⁵³⁸. Konfidencialumo (profesinės paslapties) principas labai svarbus advokato veikloje, nes tik abipusis kliento ir advokato pasitikėjimas vienas kitu gali garantuoti tinkamą žmogaus teisių gynybą bei teisingumo įgyvendinimą. Šio principo pažeidimas labiausiai diskredituoja advokato vardą visuomenėje. Žmogus, kreipdamasis dėl teisinės pagalbos suteikimo, turi būti garantuotas, kad jo pateiktos žinios nebus paviešintos ne tik priešingai šaliai konkrečioje

⁵³⁸ Usher, J. A. *Bendrieji Europos Bendrijos teisės principai*. Vilnius: ALK / Naujoji Rosma, 2001, p. 96–97.

byloje, bet ir jos bus laikomos paslapyje tai bylai pasibaigus. Konfidencialumo įsipareigojimas apima ir draudimą perduoti turimą informaciją kitam tos pačios advokatų kontoros advokatui⁵³⁹. Tokį slaptumą advokatas privalo užtikrinti ne tik pats, bet ir garantuoti, kad šios paslapties neatskleis ir jo kontoros darbuotojai, turintys galimybę gauti tokio pobūdžio informaciją. Konfidencialumo principas yra ginamas ir suteikiant advokatui imunitetą – advokatas negali būti liudytoju ar teikti paaiškinimų dėl aplinkybių, kurias sužinojo atlikdamas savo profesines pareigas. Šiam principui įgyvendinti yra suteiktos ir kitos advokato veiklos garantijos: niekas negali areštuoti, konfiskuoti ar tikrinti dokumentų, korespondencijos ar kitokių duomenų laikmenų, kurias advokatas yra gavęs atlikdamas profesines pareigas ar kuriose yra jo profesinės veiklos duomenų, išskyrus atvejus, kai advokatas yra įtariamas ar kaltinamas padaręs nusikalstamą veiką. Šis leidimas taikomas tik su pareikštais įtarimais ar kaltinimais susijusiems dokumentams (LR advokatūros įstatymo 46 straipsnis).

Be visų jau nurodytų pareigų, tiesiogiai susijusių su dalyvavimu civiliniame procese, advokatas privalo ir nuolat kelti savo kvalifikaciją. Pagal Lietuvos advokatų tarybos 2006-01-19 sprendimą „Dėl kvalifikacijos tobulinimo“ visi advokatai ir advokato padėjėjai privalo nuolat tobulinti profesinę kvalifikaciją sprendime nurodytais būdais per tam tikrą laiką surinkdami atitinkamą balų skaičių. Nuo šios pareigos yra atleisti asmenys, dirbantys pedagoginę teisės pakraipos darbą, advokatai, esantys Lietuvos advokatūros savivaldos institucijų nariai, įeinantys į Lietuvos advokatūros advokatų tarybos komitetus ir darbo grupes, taip pat dalyvaujantys organizuojant Lietuvos advokatūros renginius; advokatai ir advokatų padėjėjai, dirbantys kitų institucijų sudarytose teisės aktų projektų darbo grupėse. Tokie reikalavimai dėl kvalifikacijos kėlimo yra pagrįsti, nes tik iš teisiniu požiūriu kvalifikuoto atstovo galima reikalauti tinkamo pareigų vykdymo.

Už netinkamą pareigų vykdymą, visuomenės pasitikėjimą silpninančius ir advokato vardą žeminančius poelgius advokatas gali būti traukiamas drausminėn, civilinėn ir baudžiamojon atsakomybėn. Pagrindai advokato drausmės bylai iškelti yra nustatyti LR advokatūros įstatyme. Advokatui drausmės byla gali būti iškelta už Advokatūros įstatymo, Lietuvos advokatū-

⁵³⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. balandžio 19 d. nutartis civilinėje byloje (bylos Nr. 3K-3-218/2006).

ros statuto ir Advokatų profesinės etikos kodekso reikalavimų bei profesinės veiklos pažeidimus.

Teisė verstis advokato praktika suteikiama asmenims, kurie, be kitų įstatymo keliamų reikalavimų, yra ir apdraudę savo civilinę atsakomybę. Advokato profesinės civilinės atsakomybės privalomojo draudimo objektas yra advokato civilinė atsakomybė už advokato, advokato padėjėjų ir kitų advokato ar advokatų profesinės bendrijos darbuotojų neteisėtais veiksmais vykdant advokato veiklą padarytą žalą. Advokato atsakomybė yra deliktinė, todėl, sprendžiant žalos atlyginimo klausimą, reikėtų vadovautis CK XXII skyriaus 3 skirsniu. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 1999 m. rugsėjo 27 d. nutartyje, priimtoje *L.K. v. Vilniaus miesto 12-ojo notarų biuro notarė D. J.* (bylos Nr.3K-3-398/99 m., kategorija 7) yra konstatavusi, kad tam tikrų profesijų (notarų, gydytojų, advokatų ir pan.) veiklos specifika lemia jų civilinės atsakomybės ypatumus. Iš profesinės veiklos kilusios civilinės atsakomybės atvejais turi būti įvertinta tai, kad profesine veikla užsiimančiam asmeniui nustatyti griežtesni rūpestingumo ir atidumo reikalavimai negu paprastai (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. birželio 13 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-7-645/2002; 2006 m. birželio 5 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-3-373/2006*). Viena iš nurodytųjų – advokato profesija, jo darbas yra veikla, susijusi su rizika padaryti žalą klientui. Dėl advokatų veiklos reikšmingumo ir ypatingumo advokatams taikomi griežtesni atidumo, atsargumo, rūpestingumo reikalavimai, nors pagal LR CK 6.263 straipsnio 1 dalį ir kiekvienas asmuo turi pareigą laikytis tokio elgesio taisyklių, kad savo veiksmais (veikimu, neveikimu) nepadarytų kitam asmeniui žalos. Dėl šių profesinės veiklos ypatybių advokatai privalo apdrausti savo civilinę atsakomybę.

Už pačius sunkiausius profesinės veiklos pažeidimus advokatai gali būti traukiami ir baudžiamojon atsakomybėn. Baudžiamojon atsakomybėn advokatai traukiami bendrais pagrindais. Įsiteisėjus teismo nuosprendžiui nuteistas advokatas išbraukiamas iš praktikuojančių advokatų sąrašų. Jei asmuo bus nuteistas už sunkų nusikaltimą, jis nebeturės galimybės net ir ateityje, išnykus teistumui, užsiimti advokato praktika, nes LR advokatūros įstatymo nustatyta tvarka (8 straipsnis) nelaikomas turinčiu nepriekaištingą reputaciją. Jei toks asmuo bus nuteistas už nesunkų tyčinį ar neatsargų nusikaltimą, išnykus teistumui jis galėtų pretenduoti, įvykdęs ir kitus reikalavimus, būti įrašytas į advokatų sąrašus. Be to, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra nurodęs, jog „konstatavimas, kad advokato ar advokato padėjėjo veiksmuose nėra nusikal-

timo sudėties, todėl baudžiamosios teisės prasme jo veiksmai yra nepriekaištingi, automatiškai dar nereiškia, kad nebuvo pažeisti ir profesinės etikos reikalavimai. Pagal Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymo 19, 20, 40 ir 43 straipsnius pagrindas taikyti drausmines sankcijas (taip pat ir pačias griežčiausias – išbraukimą iš advokatų ar advokatų padėjėjų sąrašo) advokatui ar advokato padėjėjui yra ne tik įstatymų, bet ir profesinės etikos taisyklių pažeidimas.“ (*Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 1999-10-04 nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-584/1999 m., A.M. v. Lietuvos advokatų taryba.*)

Advokato veiklos civiliniame procese ypatumai. Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, tarybinės teisės recepcija buvo neišvengiama, tačiau politinės, kintančios ekonominės, ūkinės, socialinės priežastys lėmė ir būtinumą kuo skubiau pakeisti 1964 m. CPK nauju. Toks tikslas negalėjo būti pasiektas greitai, daugelyje valstybių tokie teisės aktų projektai kuriami net keletą dešimtmečių. 2003 m. sausio 1 d. įsigaliojo naujasis LR CPK⁵⁴⁰, kuris iš esmės reformavo atstovavimo institutą civiliniame procese. Svarbiausia naujove laikytina tai, kad buvo susiaurintas sąrašas asmenų, galinčių būti atstovais teisme pagal pavedimą, atsirado naujas proceso dalyvis – kuratorius, pakito atstovavimo juridiniams asmenims nuostatos, taikomi nauji procesinių dokumentų įteikimo atstovams ir advokatams būdai, išlaidos advokato ir advokato padėjėjo pagalbai apmokėti priskirtos prie bylinėjimosi išlaidų, kasacinio skundo surašymo teisė su nedidelėmis išimtimis atiteko tik advokatui ir pan.

2001 m. įsigaliojęs Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas⁵⁴¹ (toliau – CK) bei 2003 m. įsigaliojęs CPK įtvirtino daugeliui Vakarų Europos valstybių žinomą⁵⁴² būtinojo advokato dalyvavimo civiliniame procese institutą (Lenkijoje vadinamo „*pszymus adwokacki*“, Vokietijoje – „*Anwaltsprozeß*“, „*Anwaltszwang*“). Su būtinojo advokato dalyvavimo civiliniame procese institutu tiek Lenkijos, tiek Vokietijos, tiek Austrijos civilinio proceso teisės doktrinoje tiesiogiai siejama Lietuvos civilinio proceso teisės doktrinoje iki šiol nevertota postulacinio veiksnio sąvoka (lenk. – *zdolność postulacyjna*, vok. – *Postulationsfähigkeit*, austr. – *Verhandlungsfähigkeit*). Šiuolaikinio civilinio proceso teisės doktrinoje postulaciniu veiksniumu yra laikoma reali šalies galimybė asmeniškai, savarankiškai civiliniame procese atlikti atitinkamus civi-

⁵⁴⁰ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 36-1340.

⁵⁴¹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262.

⁵⁴² Būtinojo advokato dalyvavimo civiliniame procese atvejus numato Austrijos, Vokietijos, Lenkijos, Graikijos, Ispanijos, Italijos, Prancūzijos ir kt. Europos valstybių civilinio proceso įstatymai.

linius procesinius veiksmus, nesinaudojant atstovo pagalba. Nurodoma, kad postulacinis veiksnumas tiesiogiai siejamas su civiliniu procesiniu veiksmumu, nes tik civilinį procesinį veiksnumą turintis asmuo gali turėti postulacinį veiksnumą⁵⁴³. Proceso šalis, neturinti postulacinio veiksnumo, yra priversta naudotis atstovavimo instituto teikiamomis galimybėmis. Lietuvos CPK nėra procesinių normų, kurios tiesiogiai įtvirtintų postulacinį veiksnumą, todėl laikoma, kad postulacinio veiksnumo sąvoka yra grynai mokslinė kategorija, padedanti nustatyti ir paaiškinti, kodėl teisnus ir visiškai veiksnus asmuo dėl faktinių arba teisinių aplinkybių atsiradimo ne visada gali savarankiškai veikti civiliniame procese.

Lenkijos, Vokietijos ir Austrijos civilinio proceso teisės doktrinoje pažymima, jog tam, kad atstovo veiksmai atstovaujamojo vardu sukeltų pasekmes, iš jo yra reikalaujama turėti ne tik civilinį procesinį, bet ir postulacinį veiksnumą.⁵⁴⁴ Atstovo postulacinis veiksnumas suprantamas kaip gebėjimas asmeniškai atlikti procesinius veiksmus procesinės šalies vardu. Sutartinio atstovavimo atveju iš atstovo yra reikalaujama ne tik faktinio galėjimo atlikti atitinkamus procesinius veiksmus šalies vardu, bet ir atitinkamos teisinės kvalifikacijos turėjimo. Tik turėdamas atitinkamą kvalifikaciją, atstovas gali veikti civiliniame procese. Pagal Vokietijos ZPO, BRAO⁵⁴⁵ galima skirti ir specialųjį postulacinį veiksnumą – advokato teisę veikti Vokietijos Federaliniame Aukščiausiajame Teisme. Pagal BRAO § 171 Vokietijos Federaliniame Aukščiausiajame Teisme gali veikti tik į specialųjį sąrašą įtrauktas advokatas, kuriam yra draudžiama veikti kituose teismuose (*Verbot der Simultanzulassung*). Tokia įstatymo norma (BRAO §171) Vokietijos Federalinio Aukščiausiojo Teismo buvo pripažinta atitinkanti Vokietijos Konstitucijos (*Grundgesetz*) nuostatas⁵⁴⁶. Įtvirtinto ribojimo paskirtis paaiškinama tuo, kad revizijoje veikiančių advokatų veiklos užduotys reikšmingai skiriasi nuo tų, kurias jie at-

⁵⁴³ Sychowicz, M. Przymus adwokacko-radcowski w postępowaniu cywilnym. *Palestra*, 1996, 7–8:27.

⁵⁴⁴ Jodłowski, J., et al. *Postępowanie cywilne*. Warszawa: LexisNexis, 2005, s. 214–215; Siedlecki, W., Swieboda, Z. *Postępowanie cywilne. Zarys wykładu*. Warszawa, 2004, s. 115–116; Blomeyer, A. *Zivilprozessrecht – Erkenntnisverfahren*. Berlin-Göttingen-Heidelberg, 1963, s. 56; Petschek G. *Der oesterreichische Zivilprozess*. Wien, 1963, s. 161.

⁵⁴⁵ Bundesrechtsanwaltsordnung <<http://beck-online.beck.de/Default.aspx?typ=reference&cy=100&g=BRAO&p=164>>.

⁵⁴⁶ BGH, Beschluß vom 4. März 2002 - AnwZ 1/01 - wegen Zulassung zur Rechtsanwaltschaft bei dem Bundesgerichtshof. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-04-30]. <www.jusline.de>.

lieka žemesnėse instancijose. Pagrindinis revizijoje veikiančio advokato tikslas – surasti ir nurodyti teisės klaidas, pasitaikiusius trūkumus, taip pat teisiškai argumentuotai pagrįsti, jog tokių klaidų, kurias nurodo priešinga šalis kaip revizijos pagrindą, nėra. Pažymima, jog šie specialieji advokatui keliami tikslai lengviau pasiekiami tais atvejais, kai advokatas į ginčo nagrinėjimą įstoja naujai, neatsižvelgiant į ankstesnę proceso eigą. Nemažai revizijų sėkmingai baigiasi tik todėl, kad advokatai, kuriems leidžiama veikti Vokietijos Federaliniame Aukščiausiąjame Teisme, nurodo tokius bylos aspektus, į kuriuos anksčiau buvo neatkreiptas dėmesys arba jie buvo nagrinėti nepakankamai⁵⁴⁷. Lietuvos įstatymų leidėjas kasacijos atveju taip pat yra įtvirtinęs privalomąjį advokato dalyvavimą byloje (išskyrus keletą išimčių), tačiau jokie papildomi reikalavimai byloje veikiančioms advokatams nėra keliami.

Teismuose nagrinėjamų bylų skaičius nuolat auga (pavyzdžiui, 2008 m. Lietuvos teismuose gauta 185 878 ieškinių, pareiškimų, skundų, prašymų, nagrinėtinų civilinio proceso tvarka, išnagrinėta per tą patį laikotarpį – 180 071. Baudžiamųjų bylų per tą patį laikotarpį išnagrinėta 15 383⁵⁴⁸, civilinės bylos yra vis sudėtingesnės ir įvairiapusiškesnės. Dalyvavimas nagrinėjant civilines bylas (civiliniame procese) yra specifinė veikla, reikalaujanti specialių šios srities žinių. Dalyvaujantys byloje asmenys paprastai specialių teisės žinių neturi, todėl jų pažeistų teisių ir interesų gynyba civiliniame procese būtų neveiksminga be pasitelkto profesionalaus atstovo. Teisininkui profesionalui dalyvaujant civiliniame procese galima lengviau pasiekti jam keliamus tikslus, bylą išnagrinėti per įmanomai trumpiausią laiką ir priimti byloje teisėtą ir pagrįstą sprendimą. „Tik teisiniu požiūriu kvalifikuotas šalies atstovas gali tinkamai įgyvendinti šalies pareigą rūpintis proceso skatinimu, laiku, atsižvelgdamas į procesinę situaciją, pateikti įrodymus ir reikalavimus byloje, taikyti paprastesnius procesinių dokumentų įteikimo būdus ir pan. Pagaliau teisiniu požiūriu išprususiems atstovams yra paprasčiau įvertinti bylos situaciją ir susitarti dėl taikos sutarties sudarymo, visas ambicijas paliekant nuošalyje.“⁵⁴⁹

Ypatingas įstatymo leidėjo požiūris į advokatus išreikštas ir galiojančiame LR CPK, kuris su tam tikromis išimtimis atstovais teisme leidžia būti tik

⁵⁴⁷ BGH, Beschluß vom 4. März 2002 - AnwZ 1/01 - wegen Zulassung zur Rechtsanwaltschaft bei dem Bundesgerichtshof. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-04-30]. <www.jusline.de>.

⁵⁴⁸ Lietuvos Respublikos teismų civilinių bylų nagrinėjimo 2008 m. ataskaita [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-04-30]. <www.teismai.lt>.

⁵⁴⁹ Nekrošius, V. *Civilinis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo galimybės*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 80–81.

advokatams ir advokato padėjėjams. „Tik advokatai, laikydami specialų kvalifikacinį egzaminą, valstybei yra įrodę savo profesinės kvalifikacijos vykdyti įstatyme nurodytas funkcijas pakankamumą, tik advokatai privalo drausti savo civilinę atsakomybę, tik jiems yra taikoma atitinkama drausminė atsakomybė.“⁵⁵⁰ Išskirtinę padėtį teisminiuose procesuose yra įtvirtinusi ir kitų šalių advokatūra, pavyzdžiui, Prancūzijoje, Norvegijoje, Vokietijoje advokatai turi išimtinę teisę teikti teisinę pagalbą. Vokietijoje advokatas yra laikomas nepriklausomas savo kliento patarėjas ir atstovas visais teisės klausimais⁵⁵¹. Privalomas advokato dalyvavimas yra siejamas su viešojo intereso gynimu⁵⁵². Tik atitinkama tvarka pripažinti advokatais asmenys gali atstovauti teismuose, o Žemių teismuose (*Landgerichten*) advokato atstovavimas yra privalomas (ZPO § 78)⁵⁵³. Advokatas turi turėti teisę veikti atitinkamame teisme.

Kai kurių kategorijų bylose Lietuvoje advokatas taip pat privalo dalyvauti: bylose dėl priverstinio akcijų (dalių, pajų) pardavimo (LR CK 2.115 straipsnio 3 dalis) ir dėl juridinio asmens veiklos tyrimo (LR CK 2.126 straipsnio 3 dalis), pagal LR CPK 347 str. 3 dalį kasacinį skundą surašo advokatas. Nors pagal LR CPK 55 straipsnio 2 dalį ir 56 straipsnio 1 dalies 2 punktą advokatų padėjėjams, turintiems jų praktikai vadovaujančio advokato rašytinį leidimą atstovauti konkrečioje byloje, jokių apribojimų atstovauti civiliniame procese ir nenustatyta, tokios nuostatos aiškintinos kartu su LR advokatūros įstatymo 34 straipsnio 2 dalies nuostata bei LR CPK 60 straipsnio 4 punktu. Advokato padėjėjas gali atstovauti tik pirmosios instancijos teismuose ir ne anksčiau kaip po vienerių metų nuo advokato padėjėjo praktikos pradžios. Taigi advokato padėjėjas visus procesinius veiksmus atstovaujamojo vardu ir pavedimu gali atlikti tik pirmosios instancijos teismuose. Tokiais procesiniais veiksmais nepripažintini atskirojo ar apeliacinio skundo surašymas ir pateikimas. Teismų praktikoje ne kartą konstatuota, kad atskirojo skundo pasirašymas ir pateikimas apeliacinės instancijos teismui laikytinas šalies atstovavimu apeliacinės instancijos teisme, apeliacinio proceso sudedamąja

⁵⁵⁰ Nekrošius, V. *Civilinis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo galimybės*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 82.

⁵⁵¹ Rosenberg/Schwab/Gottwald. *Zivilprozessrecht*. 15. Auflage. Munchen: Verlag C.H. Beck, 1993, s. 44.

⁵⁵² *Kommentar zur Zivilprozessordnung mit Gerichtsverfassungsgesetz* von Hans-Joachim Musielak. // 6., neubearbeitete Auflage Verlag Franz Vahlen München, 2008.

⁵⁵³ Deutsche Zivilprozessordnung mit Einführungsgesetz [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-04-30]. <www.zpo.de>.

dalimi, o kai šiuos veiksmus atlieka asmens atstovas pagal pavedimą (atstovavimo sutartį), atsiranda sutartinio atstovavimo apeliacinės instancijos teisme teisiniai santykiai, kurie šiuo atveju minėtų aplinkybių pagrindu (*aut. pastaba: pagal pavedimą veikiant advokato padėjėjui*) yra negalimi⁵⁵⁴.

Teisės į tinkamą teismo procesą principas reikalauja, jog valstybė, garantuodama teisę kreiptis į teismą teisminės gynybos, kartu užtikrintų, kad teismo procesas vyktų sąžiningai, operatyviai, kvalifikuotai, kad būtų gerbiamos šalių teisės, o bylą nagrinėtų nešališkas ir neutralus teisėjas⁵⁵⁵. Dažniausiai civilinėse bylose šalis atstovauja ir jų pažeistoms teisėms bei interesus gina advokatai, kuriems tai yra profesinė veikla. „Atstovavimo instituto paskirtis civiliniame procese iš esmės yra dvejopa – viena vertus, atstovas užtikrina tinkamą teisinę pagalbą ir kartu tinkamą proceso vedimą (procesinis atstovavimo aspektas), kita vertus, atstovas pakeičia procese atstovaujimąjį (materialinis atstovavimo aspektas).“⁵⁵⁶ Pagal šiuos kriterijus skiriamas ir vidinis (siejantis atstovaujimąjį ir atstovą) bei išorinis (sieja atstovą ir teismą, kitus byloje dalyvaujančius asmenis, atstovui įgyvendinant vidinio atstovavimo santykio metu įgytus įgaliojimus) atstovavimo teisinis santykis. Kadangi advokatas civiliniame procese veikia kaip profesionalas, užtikrina tinkamą teisinę pagalbą bei tinkamą proceso vedimą, jo vieta civiliniame procese ypatinga, veikdamas jame jis turi laikytis ne tik civilinio proceso normų, bet ir normų, reguliuojančių jo profesinę veiklą ir tam tikrų profesinės etikos taisyklių. Profesinės advokato veiklos esmė yra ne tik tai, ką reikia daryti, bet ir tai, ką galima daryti.

Atstovavimo reikalingumas susijęs su viešuoju interesu, kurio ištakos civiliniame procese glūdi reikalavime užtikrinti faktinį šalių lygiateisiškumą teismo nagrinėjimo metu. Dėl profesionalių atstovo paslaugų, šaliai atsiranda galimybė išvengti tų pasekmių, kurias sukeltų jos teisinių žinių trūkumas. Advokatai, teikdami teisines paslaugas, ne tik padeda asmenims įgyvendinti jų teises teismo ir priešingos šalies akivaizdoje, bet ir, įgyvendinant kooperacijos

⁵⁵⁴ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. vasario 12 d. nutartis civilinėje byloje (bylos Nr. 2-193/2009); Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. vasario 12 d. nutartis civilinėje byloje (bylos Nr. 2-138/2009).

⁵⁵⁵ Laužikas, E., Mikelėnas, V., Nekrošius, V. *Civilinio proceso teisė*. I tomas. Vilnius: Justitia, 2003, p. 152.

⁵⁵⁶ Nekrošius, V. *Civilinis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo galimybės*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 80.

principą, padeda teismui išvengti galimų klaidų vykdant teisingumą civilinėse bylose⁵⁵⁷.

Pripažįstama, kad tas kuris veikia per atstovą, veikia pats (*qui facit per alium facit per se*). Atstovas procese paprastai pakeičia atstovaujimąjį. Advokatas, veikdamas civiliniame procese kaip savo kliento nepriklausomas atstovas, turi tas pačias teises kaip ir jo atstovaujamas asmuo, tik nuo jo profesionalumo ir sugebėjimo veiksmingai pasinaudoti šiomis teisėmis priklauso proceso sėkmė. Netinkamas jam suteiktų teisių panaudojimas gali sukelti neigiamų pasekmių, pavyzdžiui, neigiamo sprendimo priėmimas, sprendimas už akių, atsisakymas priimti ne laiku pateiktus įrodymus ir pan. Procesinis atstovavimas – tai priemonė, praplečianti teisės subjektų galimybes, užtikrinanti jų teisių ir pareigų gyvybingumą ir realumą. Nuo atstovo turimų teisinių žinių, teisinės jo kvalifikacijos priklauso ne tik proceso sėkmė, bet ir galimybė tinkamai įgyvendinti civiliniam procesui keliamus tikslus, iš jų ir koncentruotumo principą⁵⁵⁸. Vienas iš civilinio proceso tikslų – kuo greitesnis teisinės taikos tarp ginčo šalių atkūrimas. Proceso ekonomijai ir koncentracijai neabejotinai didelę įtaką daro proceso vedimas, pasitelkiant profesionalų atstovą. Procese veikiant advokatui yra didelė tikybė, kad visi bylai reikšmingi įrodymai bus surinkti ir pateikti teismui laiku, t. y. kartu su ieškiniu arba pasirengimo stadijos metu. Tais atvejais, kai šalis atstovauja advokatai, neabejotinai paspartinamas procesas ir vykdant įstatyme nustatytą pareigą persiųsti su byla susijusį dokumentą tiesiogiai kitam advokatui (LR CPK 119 str.), visi su byla susiję procesiniai dokumentai įteikiami tik atstovui (LR CPK 118 str.). Tokiu atveju atstovui tenka pareiga susitarti su atstovaujamoju dėl informacijos teikimo. Į teismo posėdį neatvykusiai šaliai, trečiajam asmeniui, kai jų atstovas tame posėdyje dalyvavo, teismo nutarties, kuri gali būti skundžiama atskiruoju skundu, ar sprendimo nuorašo neturi būti siunčiama (LR CPK 51 str. 2 d. ir 246 str. 5 d.), apie teismo posėdžio vietą ir laiką pranešama tik atstovui (LR CPK 116 str. 1 d., 118 str. 1 d., 246 str. 1, 2 d.). Advokatui taip pat tenka pareiga išaiškinti atstovaujajam jo procesines teises ir pareigas (pagal LR CPK 158 str. 3 dalį posėdžio pirmininkas neaiškina šaliai jos teisių ir pareigų, jei ji tinkamai atstovaujama). Tais atvejais, kai šalys yra atstovaujamos advoka-

⁵⁵⁷ Plačiau žr.: Žalėnienė, I. *Atstovavimas civiliniame procese (teoriniai ir praktiniai aspektai)*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006.

⁵⁵⁸ Nekrošius, V. *Civilinis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo galimybės*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 80.

tų, preziumuojama, kad šalis savo argumentus ir teisinę poziciją sugeba išdėstyti raštu, todėl bylos nagrinėjimui rengiamasi raštu, t. y. šalims apsieičiant paruošiamaisiais procesiniais dokumentais (LR CPK 227 str.).

Civilinis procesas vyksta rungimosi forma, kiekvienai iš šalių įrodinėjant savo reikalavimų ar atsikirtimų pagrįstumą. Pasitelkus atstovavimo institutą ne tik paspartinamas procesas (įgyvendinami koncentruotumo, ekonomiško, proceso operatyvumo principai), bet ir realizuojami rungimosi bei dispozityvumo principai.

Rungimosi principas verčia šalį sparčiai naudotis turima procesine medžiaga reaguojant į kitos šalies kontrargumentus. Šalis turi ne tik išsakyti savo nuomonę, bet tai padaryti įtikinamu būdu. Bylos eigos vertinimas bei teisių gynimo metodų kaita nėra lengva net patyrusiam teisininkui, todėl atstovavimo reikšmė įgyvendinant rungimosi principą taip pat akivaizdi. Dispozityvumo principas teigia, kad šalys gali laisvai naudotis joms priklausančiomis procesinėmis teisėmis. Tam, kad galėtų laisvai naudotis savo teisėmis, šalis pirmiausia turi jas žinoti, mokėti pritaikyti konkrečioje civilinėje byloje, o tai dažnai asmenims gana sunki užduotis⁵⁵⁹. Nuo patyrusio atstovo pasirinktos gynybos taktikos priklausys įrodinėjimo priemonių panaudojimas, įrodinėjimo pareigos tinkamas įgyvendinimas, įrodymų ryšio su byla nustatymas ir pan. Būtent netinkamas šių pareigų ir procesinių teisių įgyvendinimas gali lemti atsisakymą priimti byloje dalyvaujančio asmens nustatyta tvarka pateiktą įrodymą (LR CPK 181 str.).

Veikdamas kaip šalies atstovas, advokatas gali pasinaudoti ne tik civilinio proceso kodekso suteikiamomis teisėmis, bet ir teisėmis, numatytomis specialiaame – LR advokatūros įstatyme. Pagal LR advokatūros įstatymo 44 straipsnį advokatas, teikdamas teisinę pagalbą, turi teisę iš visų juridinių ir fizinių asmenų išreikalauti teisei pagalbai teikti reikalingus dokumentus ar jų nuorašus, rinkti ir pateikti įrodymus naudodamasis įstatymo leidžiamomis priemonėmis, susipažinti su teismų praktika. Advokatas, vykdydamas advokato veiklą, turi teisę gauti iš valstybės ir savivaldybių institucijų veiksmingoms teisi- nėms paslaugoms teikti reikalingą valstybės ir savivaldybių institucijų turimą ar kontroliuojamą informaciją, dokumentus, jų nuorašus arba motyvuotą atsisakymą juos pateikti. Advokato kreipimesi turi būti pateikti duomenys, įro-

⁵⁵⁹ Žalėnienė, I. Atstovavimas civiliniame procese – svarbi asmens konstitucinės teisės į teisminę gynybą realizavimo garantija. *Teisė į teisminę gynybą ir jos realizavimo praktiniai aspektai*. Vilnius: TIC, p. 236.

dantys prašomų pateikti dokumentų ar jų nuorašų ryšį su teisinių paslaugų teikimu (Advokatūros įstatymo 44 str. 1 d.)⁵⁶⁰. Veiksmingai naudodamasis šiomis teisėmis, advokatas gali ne tik tinkamai atstovauti savo klientui, bet ir veikti už tinkamą bylos išnagrinėjimą. Tačiau būtina pažymėti, kad advokato teisės civiliniame procese nėra beribės, jį varžo kliento suteiktos įgaliojimų ribos.

Galiojančiame LR CPK įtvirtinti platesni advokato veiklos mastai, procesas daug kur formalizuojamas, daugelio veiksmų atlikimas siejamas su konkrečiais įstatymo nustatytais terminais, privalomumu pateikti teismui įrodymus iki tam tikro termino, aiškiai formuluoti ieškinio reikalavimus, atsikirtimus tiek į reikalavimus, tiek į priešingos šalies atsikirtimus.

Veikdamas civiliniame procese kaip savo kliento atstovas, advokatas yra varžomas tam tikrų pareigų, numatytų tiek pačiame civilinio proceso įstatyme, tiek jo profesinę veiklą reglamentuojančių teisės aktų. Pagal LR CPK 8 straipsnį teismas, nustatyta tvarka bendradarbiaudamas su dalyvaujančiais byloje asmenimis, imasi priemonių, kad byla būtų tinkamai išnagrinėta. Tam, kad byla būtų tinkamai išnagrinėta, turi būti tinkamai vykdomos ir advokatų pareigos. Nuo šių pareigų vykdymo priklauso ir proceso sėkmė. Advokatas veikdamas civiliniame procese, privalo laikytis rungimosi principo – įrodyti tas aplinkybes, kuriomis remiasi kaip savo reikalavimų ar atsikirtimų pagrindu. Pagal LR CPK itin apribotas įrodymų pateikimo laikas. Advokatas, atstovaujantis byloje, turėtų kruopščiai įvertinti visus galimus kliento reikalavimus patvirtinančius įrodymus ir juos pateikti teismui nustatytu terminu. Priešingu atveju dėl savo netinkamo pareigų vykdymo, gali tikėtis neigiamo teismo sprendimo: atsisakymo priimti ne laiku pateiktą esminės reikšmės turintį įrodymą, o tokioms aplinkybėms pasitvirtinus – ir atgręžtinio reikalavimo dėl žalos atlyginimo.

Pareiga laiku pateikti įrodymus glaudžiai susijusi ir su advokato pareiga rūpintis greitu bylos išnagrinėjimu. LR CPK 246 straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad tokios priežastys kaip neatvykimas dėl ligos, atostogos, komandiruotė, šalies atstovo užimtumas kitose bylose, kitoks užimtumas ir kiti panašūs atvejai paprastai nelaikomi svarbiomis priežastimis ir dėl šių priežasčių teismo posėdis neatidedamas. Kai yra svarbių priežasčių atidėti teismo posėdį, atstovui tenka pareiga apie jų atsiradimą informuoti teismą ir pateikti tai patvirtinan-

⁵⁶⁰ Lietuvos Vyriausiojo Administracinio Teismo 2007 m. rugsėjo 12 d. sprendimas administracinėje byloje (bylos Nr. A16-752/2007, procesinio sprendimo kategorija 25(S)).

čius įrodymus. Ne teismo pareiga aiškintis, kodėl neatvyko atsakovo atstovas, bet šis proceso dalyvis privalo informuoti teisimą apie negalėjimą atvykti į teismo posėdį ir priežastis, dėl kurių į jį negali atvykti⁵⁶¹. Netinkamai vykdant savo pareigas, taip pat galima tikėtis neigiamų procesinių pasekmių, nes neatvykus į teismo posėdį ieškoviui ir jo atstovui, atsakovo prašymu gali būti priimtas sprendimas už akių⁵⁶² arba jam to neprašant ieškinys paliktas nenagrinėtas. Advokatui yra draudžiama priimti pavedimą bylai, kai jis žino, kad tą pačią dieną jis bus užimtas dėl jau priimto pavedimo vykdymo, tokiu būdu taip pat siekiama vengti vilkinti bylas ir greičiau jas išnagrinėti.

Advokatūros institutas kiekvienos išsivysčiusios demokratinės bei teisinės valstybės požymis. Po nepriklausomybės atkūrimo ne vieną reformą patyrusi Lietuvos advokatūra turi rinktis tokį vystymosi kelią, kurio pagrindiniai tikslai – teisiškai lavinti žmogų, kovoti už teisingumą, žmogaus teisių ir interesų gynybą, ginti teisinės valstybės interesus. Siekdama šių tikslų, advokatūra turi sau taikyti labai aukštus moralinius, dorovinius bei profesinius reikalavimus ir veikti tik teisėtais būdais bei priemonėmis. Tik tokiu atveju Lietuvos advokatūros nariai bus pajėgūs konkuruoti su ilgametės tradicijas turinčių Europos Sąjungos valstybių advokatūrų nariais.

⁵⁶¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. balandžio mėn. 17 d. nutartis civilinėje byloje (bylos Nr. 3K-3-151/2007).

⁵⁶² Svarbi priežastis praleistam terminui atnaujinti yra tai, jog ieškoviui atstovavęs advokatas buvo nerūpestingas, nepakankamai domėjosi bylos eiga, netinkamai vykdė pareigas, kylančias iš atstovavimo teisinių santykių, t. y. neatvyko į teismo paskirtą posėdį, nepateikė teismui pareiškimo dėl sprendimo už akių peržiūrėjimo. Todėl siekdama užtikrinti ieškovo teisę į sprendimo už akių peržiūrėjimą, kuris yra vienintelis būdas ieškoviui pašalinti savo neatvykimo į teismo posėdį padarinius, nes sprendimo už akių jis negali skusti nei apeliacine, nei kasacine tvarka (CPK 285 str. 5 d.), bei įvertindama tai, kad ieškovas savo procesinėmis teisėmis naudojosi sąžiningai ir šią teisę prarado dėl atstovo nerūpestingumo, teisėjų kolegija sprendžia, kad yra pagrindas atnaujinti praleistą terminą pareiškimui dėl sprendimo už akių peržiūrėjimo paduoti. *Lietuvos apeliacinio teismo 2008 m. balandžio mėn. 29 d. nutartis civilinėje byloje (bylos Nr. 2-292/2008).*